

VEDSVAMPAR PÅ EK - 4

Stellan Sunhede

I Ekbladet har tidigare 12 arter eksvampar beskrivits i ord och bild (Sunhede 1993, 1994, 1995). Nedan presenteras ektickan, *Phellinus robustus*, som orsakar vitröta i levande ekar. Den kan vara relativt frekvent i vissa ekbestånd och orsaka virkesförlust i ekskogsbruket.

Ekticka – *Phellinus robustus* (Karst.) Bourdot & Galzin.

Hattbildande ticka (figur 1). Fruktkropp flerårig, som ung dyn- till kuddformad, som äldre konsolformad (med ± brett trekantigt tvärsnitt), hovformad eller bestående av flera sammanvuxna hattar, mestadels upp till 20 cm bred, 15–20 cm hög och 10–15 cm djup, ibland mycket större, kompakt och hård och fast vidvuxen substratet. Hattovansida välvd till nästan flat, med tiden med grova koncentriska zoner, i äldre delar mer eller mindre söndersprucken och kal, av varierande färg rostbrun – gråaktig – mörkgråbrun – gråsvart, ibland grönalglbevuxen. Tillväxtkant ofta bred, rundad, under tillväxtperioden gulaktigt rostbrun och något sammetsartad, senare rostbrun till blekt gråbrun. Undersida välvd till något konkav, gulaktigt rostbrun – rostbrun – kanelbrun – gråbrun, med mycket små runda porer, ca 7–9 per mm. Hattkött upp till 5–8 cm tjockt, träaktigt, mycket hårt, otydligt zonerat, gulaktigt rostbrunt–rostbrunt och silkesglänsande. Rörlager tydliga, 2–5 mm tjocka, brunaktiga, träaktigt hårda.

Ektickan tillhör det så kallade "*Phellinus robustus*-komplexet". Artbeskrivningen ovan baseras på hattbildande fruktkroppar på ek i Nordeuropa.

I Nordeuropa förekommer ektickan nästan uteslutande på ekar. I övriga Europa föredrar svampen ek men är även känd från andra lövträd, t.ex. alm, ask, bok, *Eucalyptus*, hassel, hästkastanj, platan, *Robinia* och äkta kastanj (Kotlaba 1984, Ryvarden & Gilbertson 1994). I Tjeckoslovakien är ektickan främst funnen på *Quercus robur* och *Q. petraea* men flera fynd är gjorda på *Q. cerris* och *Q. rubra* och enstaka på fyra andra ekarter (Kotlaba 1984). Även i Nordamerika utgör ekarter de främsta värdarna för svampen (Gilbertson & Ryvarden 1987). Larsen och Cobb-Pouille (1990) skriver att arten troligen är kosmopolitisk och ger exempel på utbredningsområden.

I Nordeuropa finner man ektickans fruktkroppar främst på levande ekar med en stamdiameter av 0,4 meter och grövre, men ibland även på klenare träd. Arten förekommer både på solitärträd och i slutna skogsbestånd. Fruktkropparna växer oftast på stammen men ibland även ute på främst grövre grenar. De förekommer ofta från 3–4 meter över marken till högt upp i kronan men sitter ibland lägre (fig. 1).

Davidson m.fl. (1942), Larsen och Cobb-Pouille (1990), Ryvarden och Gilbertson (1994) och Gilbertson och Ryvarden (1987) noterar att ektickan orsakar vitröta i kärnveden. Detta är ej helt

*Figur 1. Ekticka (Phellinus robustus). Fruktkroppar på ca 1 m grov ek. På bilden syns bl.a. två grupper med tre levande fruktkroppar vardera. — Västergötland, Skånings-Åsaka sn, Brunsbo ängar, 29.3.1977.
— Foto: Stellan Sunhede.*

Figur 2. Tvärsektion från fälld, 0,6 m grov ek (*Quercus robur*), angripen av ekticka (*Phellinus robustus*). En snittad fruktkropp, med ursprunglig position ca 7,5 m ö. m., ses som en kuddformad utväxt upptill på bilderna. — A: Med utväxande mycel av svampen från både ved, det dödade kambiet, delar av barken och från fruktkroppens bas. — B: Samma stamdel med ymycelet bortskrapat, visande den vitrötade vedens utbredning. Svampens hyfer har här gett en gulbrun färgton åt den annars vitaktiga rötan. — A, B: Litauen, Panevėžys, Naujamiestis, 11.8.1995.
— Foto: Stellan Sunhede.

korrekt. Arten orsakar visserligen vitröta men den är ingen typisk kärnvedsrötare (jämför fig 2 A, B). I stället startar rötan rätt perifert och sprider sig både mot kärna och kambium. Kambievävnaden dödas så småningom lokalt och tillväxten av trädet i denna zon avstannar medan den fortsätter i kringliggande, levande partier. Detta resulterar med tiden i en mer eller mindre spolförmad "insänkning" i stammen som trädet försöker övervalla. Insänkningen, som ibland beskrivs som ett "cancersår" (Domanski m.fl. 1973) eller "nekrotisk zon" (Jahn 1979), kan bli ca 1,5 m lång och 2–4 dm bred. I denna hittar man ofta en till flera fruktkroppar av varierande ålder. Fruktkroppar kan även bryta fram ur till synes helt oskadade stampartier. Svampen infekterar troligen trädet via skadade grenar.

Ryvarden och Gilbertson (1994) anger ektickan som mycket sällsynt för södra "Fennoscandia". I Sverige och Litauen är dock arten spridd och lokalt relativt vanlig. För skogsbrukaren är den en oönskad svamp då den efterhand allt mer spridda rötan orsakar vedförlust och nedfatt hållfasthet med vindknäckta stammar som följd. För att minimera vedförlusten kan trädet om möjligt fällas så fort fruktkroppar visar sig på det i övrigt till synes friska trädet.

Ett arbete rörande ektickans biologi i Sverige och Litauen är under utarbetande (Sunhede & Vasiliauskas i manus). Detta behandlar bl.a. artens frekvens, rötbild och populationsstruktur.

Referenser

- Davidson, R. W., Campbell, W. A. and Vaughn, D. B. 1942: Fungi causing decay of living oaks in the Eastern United States and their cultural identification. – *U. S. Dept. Agr. Tech. Bull.* 785: 1–65, illus.
- Domanski, S., Orlos, H. and Skirgiello, A. 1973: *Fungi, Polyporaceae II (pileatae), Mucronophoraceae II (pileatae), Ganodermataceae, Bondarzewiaceae, Boletopsidaceae, Fistulinaceae.* – Warsaw.
- Gilbertson, R. L. and Ryvarden, L. 1987: *North American Polypores 2, Megasporoporia–Wrightoporia.* – Oslo.
- Jahn, H. 1979: *Pilze die an Holz wachsen.* – Herford.
- Kotlaba, F. 1984: *Zemepisné rozšíření a ekologie chorosu /Polyporales s.l./ v Československu.* – Academia, Praha.
- Larsen, M. J. and Cobb-Poullé, L. A. 1990: Phellinus (Hymenochaetaceae). A survey of the world taxa. – *Synopsis Fungorum* 3: 1–206.
- Ryvarden, L. and Gilbertson R. L. 1994: *European Polypores 2. Meripilus–Tyromyces.* – Oslo.
- Sunhede, S. 1993: Vedsvampar på ek. – *Ekbladet* 8:5–10.
- Sunhede, S. 1994: Vedsvampar på ek – 2. – *Ekbladet* 9:15–19.
- Sunhede, S. 1995: Vedsvampar på ek – 3. – *Ekbladet* 10:49–53.